

MODALITĂȚI DE EFICIENTIZARE A PROCESULUI EDUCAȚIONAL

Pavel MACARI, dr., conf. univ.

Summary

The main character is the student who strengthens, rectifies and modifies his cognitive experience with the aim of improving his/her knowledge, the role of the teacher being to support him/her cognitive-affective-motivational-attitude, thus achieving a balance between teaching and learning. Teaching and learning form an ensemble that can be complemented by evaluation, actions that are complementary and cover all cognitive and formative activity.

Un impuls calitativ nou în dezvoltarea și perfecționarea procesului educațional astăzi pot oferi cercetările cu caracter interdisciplinar. Conform acestei abordări mulți cercetători rezolvă probleme general pedagogice, precum și chestiuni metodice particulare de pe pozițiile științei psihologice contemporane. Aceasta permite de a plasa școala la un nivel înalt de prognosticare, de a crea elevilor condiții confortabile în instituția de învățământ pentru favorizarea maximal posibilă de admitere ulterioară la facultate, și, principalul, de a da societății noastre o generație deșteaptă și sănătoasă. Caracteristica securității mediului educațional al școlii în corelația cu categoria violenței pedagogice, distructivă pentru sănătatea psihică a personalității, astăzi se plasează ca parametru psihologic-chee. Prin securitate psihologică se subînțelege starea mediului educațional, care este liber de manifestări a violenței psihologice în cadrul relațiilor elev – elev, elev – pedagog, elev – manager educațional, care contribuie la satisfacerea necesităților de comunicare nonviolentă, care crează importanța referentă a mediului și care asigură sănătatea psihică a tuturor actanților incluși în acest mediu.

Vom precăuta managementul activităților educaționale ale elevilor, în baza concepției lui A. Maslow¹, autorul celui mai cunoscut

model motivațional, potrivit căruia la **necesitățile fiziologice** se referă apa, alimentele, casa, odihna, sănătatea, confortul ș.a.; **necesitățile de securitate** – acestea sunt nevoile de a fi protejat de diverse pericole, atacuri, amenințări, necesitatea de a fi încrezut în viitorul său; **necesitățile de comunicare** sunt: necesitatea de a avea relații bune și apropiate cu alți oameni, necesitatea de a aparține unei comunități de oameni (familie, prieteni, pătași de idei ș.a.); **necesitățile de a fi respectat și apreciat** – sunt necesitățile de a se simți apreciat de cineva și de a se autoaprecia. Vom deosebi noțiunile de autorealizare și autoactualizare. **Necesitatea în autorealizare** este nevoia de a dezvolta aptitudinile personale, talentul, potențialul. **Necesitatea în autoactualizare** este nevoia în realizarea maximală a talentului său pentru binele oamenilor și al său propriu.

Conform concepției lui A. Maslow [1], omul trebuie să-și satisfacă mai întâi de toate necesitățile de nivel mai inferior, pentru ca, la el, să se actualizeze necesitățile de nivel mai înalt. Fiecare nivel ulterior de necesități devine actual în cazul unui anumit grad de satisfacere al necesităților nivelului precedent. Astfel în cazul satisfacerii simțitoare a necesităților fiziologice încep să se actualizeze nevoile de securitate. Având un nivel destul de înalt de realizare a necesităților de securitate apar necesitățile de a face schimb de informații (de a comunica). Ce se va întâmpla dacă necesitățile nu vor fi satisfăcute sau vor fi satisfăcute nu în deplină măsură? Necesitățile fiziologice nu pot fi depășite: noi nu le putem ignora mai mult decât aceasta este determinat de natură. În afară de aceasta, ele nu pot fi înlocuite cu altele: nu putem înlocui necesitatea de a bea apă prin necesitatea de a respira aer curat, sau în locul necesității de a ne alimenta, să dormim. Toate necesitățile psihologice convențional pot fi substituite. Deficitul unei necesități se completează prin realizarea alteia. Mai mult decât atât, necesitățile psihologice pot fi înlocuite cu cele fiziologice, pe când necesitățile fiziologice nu pot fi înlocuite cu necesități psihologice.

Realizarea oricărei necesități, atât fiziologice, cât și psihologice, conduce la apariția senzației de satisfacție, ceea ce este pentru om un dar pentru acțiunea corectă. Ai mâncat, ai dormit – bine ai făcut, ți-ai creat condiții nepericuloase – ești bravo! Ai prieteni, care te înțeleg – e minunat, ai atins performanțe înalte – este superb! Realizarea spectrului de necesități crează senzația de plenitudine a vieții. Oamenii încearcă senzația de satisfacție atunci când în sânge sunt aruncate substanțe specifice, numite endorfine. Endorfinele sunt practic unicele remedii de obținere a senzației de satisfacție, dar să atingem o astfel de stare se poate prin realizarea oricărei necesități. Endorfinele joacă un rol foarte important în organismul omului, cum ar fi contracararea factorilor negativi ale stresului, în particular, ridică imunitatea, restabilesc masa musculară, formează asociații pentru elaborarea unor noi modele de comportament în vederea prevenirii situațiilor negative.

Acum să precăutăm în ce mod pot fi actualizate necesitățile de nivel superior în cadrul procesului educațional. Admițând că, copilul care vine la școală, în măsură semnificativă și-a realizat necesitățile fiziologice, școlii îi revine sarcina de a asigura securitatea psihologică a mediului educațional, satisfacerea necesităților elevului în a fi înțeles și de a comunica, de asemenea să-i fie asigurată recunoașterea și stima. Acest proces ar putea fi favorizat de tehnici și procedee eficiente de management a activității elevului în cadrul instruirii și educației, orientate spre realizarea de către elevi a necesităților de nivelul trei și patru, la etapele de pregătire pentru școală, nemijlocit în cadrul educației, de asemenea la consolidarea competențelor.

Pentru a obține succese în educația elevilor este necesară înțelegerea gândurilor și sentimentelor copilului, acceptarea acestuia [2]. Aceste sentimente permit de a crea contactul psihologic, de a institui interacțiuni inrpersonale cu elevul. Acceptarea omului este o condiție absolut necesară în edificarea relațiilor ce ar favoriza învățarea elevului. Creând astfel de relații, profesorul asigură o

creștere al personalității discipolilor săi. Psihologii consideră că acceptarea este o atitudine caldă față de om, indiferent de starea lui, comportamentul sau sentimentele lui. Acceptarea presupune înțelegerea elevului și a tot ce este în el, chiar dacă aceasta nu corespunde reprezentărilor culturale și morale ale profesorului. Nu se acceptă la elev numai ceea ce amenință sănătatea și viața lui personală și a altor oameni. Noi considerăm că acceptarea, mai întâi de toate, înseamnă crearea și susținerea unui contact psihologic care ar condiționa interacțiunea efectivă, care ar fi baza viitoarelor succese a elevului. Acceptarea înseamnă atitudinea pozitivă față de personalitatea elevului, indiferent de comportamentul lui, ceea ce permite trecerea la exercitarea unei acțiuni mai profunde – asociere. Asocierea se realizează în cadrul activității profesorului și elevului, la reflectarea de către profesor a particularităților exterioare (poză, gesturi, respirație) și interioare (stilurile de gândire) ale activităților copilului. Remarcăm, în mod deosebit, că dacă acceptarea copilului nu va fi obținută în cadrul procesului educațional, atunci el se va realiza în afara lui, acolo unde copilul este înțeles și acceptat [3].

Se știe că dezvoltarea și educația au loc în cadrul interacțiunii omului cu mediul înconjurător și se realizează în activitatea lui. Înțelegând că tendința copilului spre o anumită activitate, în mare parte, este determinată de înzestrarea lui naturală, se salută și se stimulează orice activitate a copilului, cu excepția a două cazuri, când această activitate amenință sănătatea copilului și sănătatea celor din jur. Dacă acțiuni periculoase ale copilului au loc, atunci ele nu vor fi interzise ca atare, ci urmează să fie organizate în direcție nepericuloasă. Este bine ca profesorul sau tutorele să participe la aceste acțiuni, împreună cu copilul.

Sarcina principală a profesorului în cadrul procesului educațional constă în implicarea elevului în activități și crearea situației de succes pentru copil. Toate mijloacele utilizate de profesor în organizarea procesului educațional sunt orientate spre atingerea acestui obiectiv. La timpul său, psihologul sovietic E.I. Boico [4] a

constatat că la suprapunerea, în creierul omului, a două informații apropiate, are loc actul de gândire – apariția reflectorie a unei noi informații, care anterior nu se găsea în memorie. Acest proces se însoțește de aruncarea în sânge a endorfinelor și, ca rezultat, apare satisfacția de la procesul de activitate.

Senzația de satisfacție se simte la realizarea oricărei necesități. Gradul de resimțire, care apare la satisfacerea necesității, depinde de gradul actualității nevoii date. Fiecare din necesități, în diferite intervale de timp, au grade diferite de actualitate, adică, cu cât este mai actuală necesitatea, cu atât mai mare este senzația de satisfacție, care apare în rezultatul realizării ei. Printre necesitățile psihologice există necesități dominante, care, într-o măsură mai mare decât alte necesități, contribuie la realizarea senzației de satisfacție. Aceasta duce la formarea necesității dominante. Astfel, dacă în cadrul învățării, elevul sistematic rezolvă probleme creative în mod sinestător, descoperind noi cunoștințe, atunci peste careva timp s-ar putea să se dezvolte un motiv dominant, care va fi baza dezvoltării interesului cognitiv.

Pentru a crea situația de success, este necesar ca materia de studiu să fie înțeleasă. Acest fapt este favorizat de: prezentarea polimodală a informației; metafore educaționale; corespunderea stilurilor profesorului stilului elevului; dezvoltarea capacităților vizuale; formarea noilor strategii de gândire.

Reprezentarea polimodală a informației înseamnă că: elevul trebuie ca informația s-o audă, s-o vadă, să opereze cu această informație [5]. Esența reprezentării polimodale a informației constă în descrierea multilaterală a procesului sau fenomenului cercetat. Informația se reprezintă prin descriere textuală, în formă de tabele, grafice, diagrame, desene, prezentarea cărora se însoțește de cuvântul profesorului.

A doua condiție de obținere a succesului în educație constă în utilizarea metaforelor educaționale și manageriale. Realizarea metaforelor educaționale presupune aplicarea procedurilor de

simplificare a conținutului materiei de studiu, prin utilizarea analogiilor, orientate spre crearea interlegăturilor conținutului nou cu materia studiată deja și, care, este bine cunoscută. Atragem atenția la unele particularități de aplicare a metaforelor educaționale. Metafora nu este total identică fenomenului dezvăluit, ci îl descoperă din alt punct de vedere, totodată reflectând bine esența, ideea de bază a fenomenului studiat. Este important de menționat că metafora nu are explicații suplimentare. La înțelegerea esenței fenomenului studiat prin metaforă, elevul trebuie să ajungă singur. Metafora trebuie să fie emoțional saturată, să creeze o imagine, căci imaginea este „glonțele cu centrul deplasat”, ea se înfige în memorie pe ani de zile, determină structura și stilul de gândire, este călăuză pentru acțiuni.

Coresponderea stilurilor profesorului și elevului înseamnă că profesorul, organizând lucrul individual trebuie să țină cont de strategia fundamentală de gândire a elevului. Deoarece orice clasă prezintă cu sine o totalitate de elevi, atunci este necesară o atitudine deosebită față de fiecare din ei. De regulă, clasele se deosebesc între ele prin gradul de manifestare a gândirii prin emisfera de dreapta. Reeșind din aceasta, putem afirma că pentru clasele cu gândirea preponderent prin emisfera de dreapta trebuie aplicate metode de instruire specifice acestui mod de gândire, iar pentru clasele cu gândire prin emisfera de stânga vor fi aplicate metode caracteristice anume acestui tip de gândire.

Necesitatea dezvoltării aptitudinilor vizuale la elevi este condiționată de faptul că, deja din clasa a patra, capacitatea „de a vedea cuvintele cu ochiul creierului” este cheia fermecată spre succesul academic. Fiecare sistemă de percepere are particularitățile și finețea sa. De exemplu, cea mai rapidă este cea vizuală. Cea auditivă este un pic mai înceată, iar cea cinestetică este cea mai înceată. Deprinderea de „a vedea cuvintele cu ochii creierului”, sau vizualizarea, poate fi antrenată încă în instituția preșcolară. Elevii, care întâlnesc greutăți la învățatură nu pot să transforme informația auzită într-o formă interioară vizuală, adică nu sunt capabili să

înfăptuiesc vizualizarea. Deoarece, una din caracteristicile memoriei vizuale este viteza, atunci, odată cu creșterea volumului materiei de studio, se mărește necesitatea de vizualizare. Pentru îmbunătățirea rezultatelor școlare este necesar de a dezvolta capacitatea de vizualizare a copiilor. Un nivel înalt al rezultatelor educației asigură strategiile efective de aplicare a cunoștințelor. Învățarea unei noi strategii, destinată dezvoltării elevului, necesită elaborarea algoritmului celei mai reușite strategii de rezolvare a problemelor didactice. Dacă diagnosticul indică că elevul realizează o strategie ineficientă, atunci apare problema organizării învățării, orientate spre însușirea de către elev a unei noi strategii. Pentru a transmite elevului o strategie de succes este necesar ca profesorul să dea dovadă de profesionalism, măiestrie pedagogică și, destul de frecvent, de abordare individuală. Ca acest obiectiv să fie atins, este important ca elevul să participe activ în procesul de învățare: conștientizarea, reflectarea, de către el, al strategiilor personale de gândire și năzuința schimbării lor, cu scopul de a obține succese în propria dezvoltare. Prin urmare, elevul trebuie să posede o anumită informație despre strategiile de gândire, ceea ce va favoriza participarea lui activă la propria-i dezvoltare. Cu cât mai multe strategii de rezolvare a unei probleme sunt în arsenalul elevului, cu cât este mai larg diapazonul posibilităților de a alege, cu atât el este mai dezvoltat, cu atât mai bogate sunt resursele sale, nivelul de gândire, potențialul creativ și intelectual.

Învățarea este un proces complicat, care necesită muncă asiduă și de aceea cere consolidare, care se deosebește de încurajare prin aceea, că urmează imediat după acțiunea executată corect. Din tehnicile de consolidare a învățării fac parte următoarele: consolidarea pozitivă (mângâierea); utilizarea propozițiilor pozitive; disciplinarea neverbală; mascarea propozițiilor negative; optimizarea timpului și locului de disciplinare.

Consolidarea pozitivă (mângâierea) deseori are un efect mult mai bun în disciplinarea elevilor decât consolidarea negativă

(mustrarea). Următorul procedeu de consolidare constă în utilizarea propozițiilor pozitive în locul celor negative. Memoria noastră, mai ales aceea care se realizează prin gândire de emisfera dreaptă, percepe informația astfel, încât omite prepozițiile de negație. Dacă elevului îi spui „Nu te sustrage!”, atunci el va auzi mai întâi „Te sustrage!”. În locul acestei fraze, e bine să spunem cu intonație deosebită „Atenție!”, făcând apoi o mică pauză, iar, dacă elevii au ridicat privirile spre Dumneavoastră, atunci este indicat să se amplifice efectul celor spuse printr-un gest. Dacă vom spune elevilor „Nu vorbiți!”, atunci ei vor auzi, mai întâi, „Vorbii!”. Mai bine cu intonație, făcând pauză în discurs, să facem să se înțeleagă că este nevoie de liniște, iar dacă nu va ajuta, atunci spunem foarte serios „Liniște! Am nevoie de liniște”. În general, orice frază ce ar atrage atenția la ceva negativ trebuie înlocuită cu o propoziție pozitivă.

Este mult mai potrivit să se utilizeze mijloace neverbale de disciplinare, decât cele verbale. Pentru a atenua consecințele negative ale disciplinării verbale, atunci când nu se poate totuși evita disciplinarea verbală, aceasta trebuie ascunsă printre fraze pozitive. Să precăutăm unele variante de fraze, utilizate de profesori.

1. Frază negativă: „Foarte multă vorbărie în clasă!”. Dacă se rostește doar fraza negativă, atunci nivelul energetic a profesorului devine mai jos decât în cazul rostirii unei propoziții pozitive. În cadrul unei asemenea comunicări, se cheltuie multă energie atât din partea profesorului, cât și a elevilor, și ei vor memoriza această zi ca una neplăcută.

2. Pozitivul precedă negativul: „Eu doresc ca voi să ascultați. Prea multă vorbărie este în clasă!”. Clasa va reține în memorie ultima propoziție. În memorie, ultima impresie este mult mai vie, decât precedentă.

3. Pozitivul urmează după negativ: „Câtă vorbărie! Dragi elevi, eu doresc, ca voi să ascultați”. O astfel de frază poate fi aplicată, dacă clasa nu conștientizează comportamentul său neadecvat (adică, nu face gălăgie intenționat). Trebuie de vorbit

calm, în patternă neutră a vocii. Acest procedeu este efectiv și conduce sigur spre rezultatul scontat.

4. Numai pozitiv: „Liniște! (Am nevoie de liniște)”. Dacă relațiile profesorului cu clasa sunt de așa natură, încât copiii au simțul responsabilității dezvoltat, atunci ei, cu plăcere, îndeplinesc asemenea indicații.

5. De la pozitiv spre un pozitiv și mai mare: „Noi rezolvăm probleme. Dați să facem asta și mai bine: luăm o poziție corectă în bănci și facem liniște în clasă”. Acest procedeu se numește „atașare” (la ceea ce fac elevii) și „conducere” (spre ceea ce doriți ca elevii să facă). Astfel de propoziții sunt binevenite, atunci când doriți să lăudați clasa pentru lucru bun și eficient, pentru străduință în activitatea instructivă ulterioară.

6. Pozitiv – negativ – pozitiv: „Am nevoie de liniște în clasă. Este prea multă vorbărie. Ridicați ochisorii și ascultați”. Prioritatea acestei fraze constă în confruntarea negativ – pozitiv. Aceasta ne permite totuși să începem cu descrierea comportamentului ce ni-l dorim și să ridicăm puțin nivelul energetic.

Să precutăm tehnicile de optimizare a timpului și locului de disciplinare. Dacă vom urmări comportamentul neadecvat al elevului, atunci putem observa că el se află în mișcare permanentă, însă cu mici pauze de 5-30 secunde. În timpul acestor pauze, în creierul elevului se crează un „vid”. Dacă vom interveni în acest moment (adică în punctul vidului), atunci elevul este foarte sensibil la influențe. Putem să intervenim cu privirea, vocea, prin atingere. Mai des sunt folosite canalele audiale și cinestactice. Deoarece scopul disciplinării constă în a întrerupe indisciplina și de a continua învățătura, atunci punctele de vid reprezintă o posibilitate promițătoare. Dacă vom interveni în momentul de vârf al activismului (de regulă aceasta-i activitate, ce ține de emisfera dreaptă), atunci vor apărea dificultăți în ceea ce privește înțelegerea adecvată de către elev a cerințelor profesorului, deoarece copilul este

într-atât de copleșit de ceea ce face, încât foarte rău aude ce spune profesorul.

Deoarece, în acest moment, și profesorul, nemulțumit de comportamentul elevului, și însuși elevul se află pe un nivel emoțional ridicat, atunci cum se vor desfășura evenimentele de mai departe este greu de pronosticat.

Acum o remarcă referitoare la locul disciplinării. Disciplinarea și învățarea trebuie făcute de pe diferite poziții locale. Dacă învățați copiii, stând la tablă, atunci disciplinarea audială, adresată unui elev, va fi auzită de toți. Copiii pot nimeri într-un confuz, deoarece sunt nevoiți să separe frazele referitoare la învățare de cele care disciplinează. Pentru disciplinare, este mai bine, dacă profesorul se va deplasa înainte, se va apropia de acel elev sau grup de elevi, care urmează să fie calmați din punct de vedere disciplinar. Este util să se fixeze un loc, o zonă a spațiului clasei, de unde profesorul va desfășura disciplinarea.

Astfel, realizarea tuturor tehnicilor și procedurilor descrise vor permite să se îmbunătățească interacțiunea și înțelegerea reciprocă dintre profesor și elev. Aceasta va conduce la crearea situației de succes, îmbunătățirea rezultatelor educației și, în ultimă instanță, la dezvoltarea pozitivă a elevilor și la păstrarea sănătății lor în cadrul procesului educațional.

Bibliografie

1. Maslow, Abraham, *Motivație și personalitate*, Editura Trei, București, 2013.
2. Roco, Mihaela, *Creativitatea și inteligența emoțională*, Editura Polirom, Iași, 2004.
3. Dorina Sălăvăstru, *Psihologia învățării*, Editura Polirom, Iași, 2009.
4. Stoica, D., Stoica, M., *Psihopedagogie școlară*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1982.
5. Neacșu, Ioan, *Instruire și învățare*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1999.